Урок. Правопис префіксів і суфіксів

Урок засвоєння нових знань і формування правописних умінь · 45 хв

«Читаючи гарних авторів, ми звикаємо гарно висловлюватися.» — Вольтер

Проблемне питання уроку: Чому прегіркий і пригірклий починаються майже однаково, а префікси в них пишемо по-різному?

Мета

Знаннєві	Діяльнісні	Ціннісні
• Учень/учениця називає умови вживання префіксів з-, с-, зі-, пре-, при-, прі- та записує приклади до кожного. • Учень/учениця називає суфікси -ив(о), -ичок, -ечок і розрізняє, у яких словах їх пишемо.	• Учень/учениця застосовує правило вибору з, с чи зі в префіксі залежно від першого звука кореня. • Учень/учениця пояснює написання пре- чи при- за значенням слова. • Учень/учениця знаходить і виправляє помилки в префіксах і суфіксах у реченні.	• Учень/учениця усвідомлює значення мовної норми для зрозумілого й грамотного письмового спілкування, зокрема в повідомленнях у месенджері.

Базові поняття і терміни

префікс, суфікс, корінь слова, орфограма, орфографічна норма.

Форми роботи

- мозковий штурм із письмовою відповіддю кожного учня
- робота з текстом і таблицею правил підручника
- робота в парах
- спостереження за мовним матеріалом
- редагування речень

Обладнання та реактиви

- таблиця правил написання префіксів з-, с-, зі-, пре-, при-, прі-, роз-, без- на слайді або дошці
- таблиця суфіксів -ив(о), -ичок, -ечок на слайді
- підручник Шевчука (§ 17, с. 91–92; § 18, с. 93–94)
- картки з реченнями для редагування, по одній на пару
- Український орфографічний словник (друкований, один на кілька пар)

Демонстрації

- Слова сказати, зробити, зіпсувати, зів'ялий на слайді — що вибір з, с чи зі залежить від першого звука кореня
- Пари прегіркий і пригірклий, пречерствий і причерствілий на слайді — що початок звучить майже однаково, а значення префікса різне
- Слова паливо, печиво, марево на слайді — що суфікс -ив(о) пишемо з и, а слово марево є винятком
- Слова ножичок, горличка і вершечок, віконечко на слайді — що вибір між -ичок і -ечок залежить від слова, від якого утворено форму
- Картка з реченням зпочатку я зроблю українську, а про перший тайм ти роскажеш, я візьму печево — що кожну помилку можна пояснити правилом

Міжпредметні зв'язки

- Література — афоризм Вольтера про читання як епіграф і слова з префіксами й суфіксами для спостережень
- Іноземна мова — латинське походження термінів префікс (praefixus) і суфікс (suffixus), про яке учитель нагадує під час роботи з текстом підручника

Місце уроку в темі

Попередній урок: На попередньому уроці вивчали подвоєння та подовження приголосних на межі префікса й кореня, кореня й суфікса.

Наступний урок: На наступному уроці закріплюватимемо правопис префіксів і суфіксів у зв'язному тексті, пишучи диктант.

Безпека

- Під час роботи в парах не пересуваємо парти, а повертаємося до сусіда по парті, щоб не заважати проходу між рядами.
- До дошки виходить лише одна пара, решта працює на місцях і не залишає проходи між партами.
- Словник беремо з полиці по одному від рядка, повертаємо після закінчення роботи, щоб не створювати тисняви біля шафи.

- Якщо учень шукає слово в електронному словнику на телефоні, то користується лише тим сайтом, який назвав учитель, не переходить за рекламними посиланнями й вимикає звук.

Структура уроку

1. Організаційний момент — 1 хв
2. Актуалізація — 5 хв
3. Мотивація — 3 хв
4. Вивчення нового — 21 хв
5. Закріплення — 9 хв
6. Рефлексія — 4 хв
7. Домашнє завдання — 2 хв

Хід уроку

Організаційний момент 1 хв

Учитель: Вітається з класом, перевіряє готовність до уроку, оголошує тему «Правопис префіксів і суфіксів» і записує її на дошці.

Учні: Вітаються, готують зошити й підручники, записують число й тему уроку.

Тема уроку виписана на дошці. Учні відкривають зошити й підручник Шевчука на с. 91.

Актуалізація 5 хв

Учитель: Проводить мозковий штурм про подвоєння приголосних, читає запитання по одному й дає 30 секунд на письмову відповідь. Наприкінці читає відповіді вголос для самоперевірки.

Учні: Кожен письмово записує в зошит відповідь одним рядком, наприкінці перевіряє себе й ставить плюс за правильну відповідь.

Запитання 1. Поставте іменник подорож в орудному відмінку однини. Відповідь. Подорожжю, ж подвоюється. Запитання 2. Як пишемо орудний відмінок слів ніч і жовч? Відповідь. Ніччю з подвоєнням, жовчю без подвоєння. Запитання 3. Утворіть від дієслова відчувати іменник середнього роду. Відповідь. Відчуття, тут маємо подвоєння тт. Запитання 4. Нескінченна розмова чи нескінчена розмова, якщо розмова не має кінця. Відповідь. Нескінченна, пишемо нн. Запитання 5. Яке зі слів зілля чи маля пишемо з подвоєнням? Відповідь. Зілля, а слово маля пишемо без подвоєння (Шевчук, с. 90–91).

Мотивація 3 хв

Учитель: Показує на слайді три пари слів і читає епіграф. Просить учнів помітити, що схоже, а що відрізняється. Після 1 хвилини обговорення ставить проблемне питання й записує його на дошці.

Учні: Розглядають слова, висловлюють спостереження, читають епіграф, формулюють гіпотези про причину різного написання.

На слайді пари прегіркий і пригірклий, сказати і розказати, пречерствий і причерствілий. Учитель запитує, що в цих словах звучить однаково, а що пишемо по-різному. Відповідь. Початок слова схожий на слух, але пишемо пре- і при-, с і з. Епіграф «Читаючи гарних авторів, ми звикаємо гарно

висловлюватися.» — Вольтер (Голуб, с. 111). Проблемне питання. Чому прегіркий і пригірклий починаються майже однаково, а префікси в них пишемо по-різному? Учитель повідомляє, що до цього питання повернемося наприкінці уроку.

Вивчення нового 21 хв

Учитель: Організовує три активності. Спершу керує роботою з текстом і таблицею префіксів, потім спостереженнями за суфіксами, далі допомагає скласти алгоритм. Показує демонстрації поруч із відповідним матеріалом і звертає увагу на винятки й типові помилки.

Учні: Працюють у парах. Читають текст підручника й заповнюють таблицю префіксів, спостерігають за прикладами з суфіксами й відповідають на запитання, складають і записують алгоритм вибору літери.

Активність 1 (7 хв). Робота з текстом підручника (Шевчук, § 17, с. 91–92) і заповнення таблиці в парах. Учитель нагадує, що слова префікс (praefixus) і суфікс (suffixus) латинські й означають «прикріплений». Рядки таблиці з-, с-, зі-, пре-, при-, прі-, роз- і без-, пере-/пред-/перед-. Колонки «Коли пишемо» і «Приклад». Продукт активності, заповнена таблиця. Очікуваний зміст. Префікс з- пишемо, коли корінь починається голосним звуком або сполученням одного приголосного (крім к, п, т, ф, х) і голосного (зробити, зсунути, зекономити). Префікс с- пишемо перед к, п, т, ф, х (сказати, спалахнути, схвалити, сфотографувати). Префікс зі- пишемо перед двома чи трьома приголосними (зіпсувати, зізнатися, зітхнути) і перед сполученням губного та йотованого (зів'ялий, зім'яти). Префікс пре- виражає найвищу міру ознаки (премудрий, прегарний, препогано) і є в словах старослов'янського походження (преподобний, преосвященний, престол). Префікс при- виражає наближення, приєднання (приклеїти), частковість дії (притрусити), результат (пригнати), близькість (пришкільний, прибережний) (Шевчук, с. 92; Заболотний, с. 113). Префікс прі- пишемо лише в словах прізвище, прізвисько, прірва, прірвистий. Префікси роз-, без-, воз-, через- пишемо завжди з буквою з (розтрусити, безкраїй, возвеличити), а префікси пере-, пред-, перед- завжди з буквою е (переїхати, представити, передбачити). Демонстрація. Слова сказати, зробити, зіпсувати, зів'ялий на слайді, учні помічають залежність від першого звука кореня. Демонстрація. Пари прегіркий і пригірклий, пречерствий і причерствілий, учні помічають, що пригірклий і причерствілий називають неповну ознаку, а прегіркий означає «дуже гіркий» (Заболотний, с. 113). Типові помилки. Учні пишуть рос- і бес- замість роз- і без-, але в українській мові таких префіксів немає (Заболотний, с. 114). Слова презирливий, презирство також пишуть з пре- (Шевчук, с. 92). Активність 2 (7 хв). Спостереження за прикладами суфіксів і відповіді на запитання. Запитання 1. Що спільного в словах паливо, вариво, печиво, прядиво? Відповідь. Усі мають суфікс -ив(о), що позначає матеріал чи продукт праці, пишемо и (Заболотний, с. 114). Запитання 2. Чим відрізняються слова марево і зарево? Відповідь. У них пишемо суфікс -ев(о), це винятки. Запитання 3. Від яких слів утворено ножичок і горличка? Відповідь. Від ножик і горлиця, тому суфікси -ичок, -ичк(а) з буквою и. Запитання 4. Чому вершечок і віконечко пишемо з е? Відповідь. Вони не утворені від слів із суфіксами -ик, -иц(я), тому пишемо суфікс -ечок, -ечк(о). Запитання 5. Який суфікс пишемо в словах калиновий, дощовий і в словах січневий, грушевий? Відповідь. У словах калиновий, дощовий пишемо суфікс -ов-, а в прикметниках січневий, грушевий, утворених від іменників із м'яким або шиплячим приголосним, суфікс -ев- (Заболотний, с. 114). Продукт активності, чотири-п'ять пар слів у зошиті з позначеним суфіксом. Демонстрація. Слова паливо, печиво, марево на слайді. Демонстрація. Слова ножичок, горличка і вершечок, віконечко. Активність 3 (7 хв). Складання алгоритму правила в парах. Продукт активності, алгоритм із чотирьох кроків у зошиті. Очікуваний алгоритм. Крок 1, виділи префікс або суфікс. Крок 2, якщо префікс роз-, без-, пере-, пред-, перед-, пишемо відповідно з або е. Крок 3, для з-, с-, зі- дивись на перший звук кореня. Крок 4, для пре- і при- підстав слово «дуже», а для суфіксів -ив(о), -ичок, -ечок згадай слово, від якого утворено форму. Пари звіряють алгоритм з відповіддю вчителя і дописують виняток прізвище, прірва, марево.

Закріплення 9 хв

Учитель: Видає чотири завдання по черзі, дає по 1–2 хвилини на кожне, вислуховує відповіді й просить пояснити правописні вибори. Пара, яка виконує четверте завдання, редагує речення на картці.

Учні: Виконують завдання письмово в зошитах у парах, обґрунтовують написання вголос, звіряють відповіді.

Рефлексія 4 хв

Учитель: Пропонує прийом «Відповідь на проблемне питання», дає 2 хвилини на письмову відповідь, потім слухає 3–4 відповіді усно й підсумовує урок.

Учні: Письмово відповідають на проблемне питання, потім усно називають одне правило, яке запам’ятали найкраще.

Домашнє завдання 2 хв

Учитель: Оголошує домашнє завдання, пояснює, що саме треба виконати, та відповідає на запитання.

Учні: Записують домашнє завдання в щоденник, ставлять запитання, якщо щось незрозуміло.

Завдання для закріплення

1. Упізнавання орфограми. Допишіть з або с у словах (ро..шукати, ..сунути, ..худнення, ..формулювати) і поясніть вибір.

Відповідь: Розшукати (префікс роз- пишемо завжди з буквою з), зсунути (корінь починається буквою с, а не к, п, т, ф, х, тому пишемо з), схуднення (перед х пишемо с), сформулювати (перед ф пишемо с).

2. Пре- чи при-. Допишіть е або и в словах (пр..карпаття, пр..вокзальний, пр..подобний, пр..чудово) і назвіть значення префікса.

Відповідь: Прикарпаття (просторова близькість), привокзальний (просторова близькість), преподобний (слово старослов’янського походження), пречудово (найвища міра ознаки, «дуже чудово»).

3. Суфікси. Допишіть е або и в словах (печ..во, мереж..во, мар..во, вікон..чко, ніж..чок від слова ножик) і поясніть вибір.

Відповідь: Печиво й мереживо (суфікс -ив(о) пишемо з и), марево (виняток, суфікс -ев(о)), віконечко (не утворене від слова із суфіксом -ик або -иц(я)), ножичок (утворене від слова ножик із суфіксом -ик).

4. Редагування речення. Знайдіть і виправте помилки в префіксах і суфіксах у реченні «Зпочатку я зроблю українську, а про перший тайм ти роскажеш, я візьму печево, а ти прийдеш на стадіон».

Відповідь: Спочатку я зроблю українську, а про перший тайм ти розкажеш, я візьму печиво, а ти прийдеш на стадіон. Виправлено зпочатку на спочатку (перед п пишемо с), роскажеш на розкажеш (префікс роз- завжди з буквою з, префікса рос- немає), печево на печиво (суфікс -ив(о) пишемо з и).

Диференціація

Сильним: Доберіть до слів Дніпро, мудрий, чудовий, святий споріднені слова з префіксами пре- або при-, запишіть їх і поясніть вибір префікса за значенням слова. Перевірте себе за словником.

Підтримка: Опора для вибору префікса. Якщо можна замінити слово «дуже», то пишемо пре-, наприклад дуже гарний, отже прегарний. Якщо слово називає місце біля чогось, то пишемо при-, наприклад прикордонний (біля кордону). Опора для вибору с чи з. Перед буквами к, п, т, ф, х пишемо с, наприклад сфотографувати. Тепер так само визначте префікс у словах (..піймати, ..бити, ..хилити, ..тримати).

Домашнє завдання

Базове: Прочитати й вивчити правила в § 17 і § 18 підручника Шевчука (с. 91–94). Записати слова, вставити е, и чи і (пр..рва, пр..тулок, пр..кордонник, пр..нагідно, пр..спокійно, пр..звисько) і пояснити вибір кожної букви.

За вибором: Утворити за допомогою суфіксів -ечк-, -ичк-, -ик слова від іменників книга, міст, рушник, стрічка, віз, батько (Голуб, вправа 396) і записати їх.

Рефлексія

Прийом «Відповідь на проблемне питання». Письмово (2 хвилини) відповідь на питання «Чому прегіркий і пригірклий починаються майже однаково, а префікси в них пишемо по-різному?». Решта усно. Кожен учень називає одне правило, яке запам’ятав найкраще. Очікувана письмова відповідь. Початок слів звучить схоже, але префікс пре- виражає найвищу міру ознаки, а префікс при- виражає неповну ознаку чи наближення, тому написання визначаємо за значенням слова.

Історична довідка

Слово префікс походить від латинського praefixus, що означає «прикріплений спереду». Слово суфікс походить від латинського suffixus, «прикріплений», бо цю частину слова ставимо після кореня (Шевчук, с. 91, 93).

Джерела:

- Українська мова (Шевчук) 10 клас, с. 90, 91
- Українська мова (Шевчук) 10 клас, с. 91
- Українська мова (Шевчук) 10 клас, с. 91, 92
- Українська мова (Шевчук) 10 клас, с. 92
- Українська мова (Шевчук) 10 клас, с. 93
- Українська мова (Шевчук) 10 клас, с. 94